

ELŻBIETA TERECH-MAJEWSKA*, JOANNA GRUDNIEWSKA**,
ANDRZEJ K. SIWICKI**

PRZEPISY WETERYNARYJNE OBOWIĄZUJĄCE W UNII EUROPEJSKIEJ DOTYCZĄCE RYBACTWA ŚRÓDLĄDOWEGO

*Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Medycyny Weterynaryjnej, ul. Oczapowskiego 13, 10-718 Olsztyn
e-mail: etam@uwm.edu.pl

**Instytut Rybactwa Śródlądowego im. Stanisława Sakowicza
Zakład Hodowli Ryb Łososiowatych w Rutkach

***Zakład Patologii i Immunologii Ryb w Żabieńcu

Światowa akwakultura rozwija się w ostatnich latach bardzo intensywnie. Tendencja wzrostowa utrzymuje się od 50 lat. Tylko w 2008 roku wyprodukowano ogółem na świecie około 52 mln ton organizmów wodnych. Wraz z intensyfikacją produkcji rosło znaczenie ochrony zdrowia zwierząt hodowanych w tych warunkach. Kluczowe zmiany dotyczące ochrony zdrowia ryb i innych zwierząt wodnych wprowadzono Dyrektywą Rady 2006/88/WE z dnia 24 października 2006 r. w *sprawie wymogów w zakresie zdrowia zwierząt akwakultury i produktów akwakultury oraz zapobiegania niektórym chorobom zwierząt wodnych i zwalczania tych chorób* (Dz.Urz. UE L 328 z 24.11.2006, str. 14, z późn. zm.). Dokument ten wymusił zmiany legislacyjne we wszystkich krajach członkowskich. Na mocy dyrektywy opublikowano i wprowadzono: nową listę chorób podlegających obowiązkowi zwalczania i zgłaszania, obowiązek zatwierdzania określonych rodzajów działalności z zakresu sektora akwakultury oraz inne środki mające na celu zapobieganie chorobom. Dyrektywa wskazuje na funkcje i obowiązki laboratoriów wspólnotowych oraz krajowych, reguluje wymogi w zakresie zdrowia zwierząt akwakultury oraz zapobiegania niektórym chorobom tych zwierząt i ich zwalczania. Zapisy Dyrektywy 2006/88/WE do polskiego porządku prawnego zostały zaimplementowane, jako zmiany do Ustawy z dnia 11 marca 2004 r. *o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt* (Dz.U. tj. 2008, Nr 313, poz. 1342, z późn. zm.). W Polsce nowe przepisy zaczęły obowiązywać od dnia 8 września 2008 r. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 22 stycznia 2009 r. zmieniające rozporządzenie w *sprawie wykazu chorób zakaźnych zwierząt podlegających notyfikacji w Unii Europejskiej oraz zakresu, sposobu i terminów przekazywania informacji o tych chorobach* (Dz.U. z dnia 12 lutego 2009, nr. 23 poz. 139), aktualizuje zasady przepływu informacji odnośnie chorób objętych wymaganiami zgłaszania w krajach Unii Europejskiej.

„Zwierzęta akwakultury” objęte są nadzorem w jakimkolwiek stadium rozwoju, od jaja, przez gamety, aż do stadium ryby konsumpcyjnej. Są to także zwierzęta hodowane w danym gospodarstwie lub na obszarach hodowli mięczaków, także dzikie

zwierzęta wodne przeznaczone do hodowli w danym gospodarstwie lub na obszarze hodowli mięczaków. Wśród nich wymienia się: ryby należące do nadgromady bezzuchwowców (*Agnatha*) oraz gromad ryb chrzęstnych (*Chondrichthyes*) i ryb kostnych (*Osteichthyes*), mięczaki należące do typu *Mollusca* oraz skorupiaki należące do podtypu *Crustacea*.

Każda z form działalności gospodarczej związanej bezpośrednio lub pośrednio z akwakulturą podlega nadzorowi Państwowej Inspekcji Weterynaryjnej. Bezpośrednim organem nadzorującym jest Powiatowy Lekarz Weterynarii w miejscu, w którym znajduje się obiekt. Nadzór zaczyna się od zgłoszenia działalności i nadania numeru identyfikacyjnego. Uproszczona forma dotyczy: innych miejsc niż przedsiębiorstwa produkcyjne sektora akwakultury, w których zwierzęta wodne są utrzymywane bez zamiaru umieszczania na rynku, łowiska typu „wpuść i złów” oraz przedsiębiorstwa produkcyjne sektora akwakultury, umieszczające na rynku zwierzęta akwakultury wyłącznie w celu spożycia przez ludzi. Natomiast **obowiązkowi rejestracji i zatwierdzenia** podlegają: przedsiębiorstwa produkcyjne sektora akwakultury (typowe hodowle), zakłady przetwórcze przetwarzający lub poddający ubojowi zwierzęta akwakultury w ramach zwalczania chorób zakaźnych tych zwierząt. Powiatowy lekarz weterynarii wydaje decyzję na wniosek podmiotu zamierzającego prowadzić działalność nadzorowaną, złożony co najmniej na 30 dni przed planowanym rozpoczęciem działalności. Taką decyzję podmiot wnioskujący może uzyskać tylko jeśli zostaną spełnione wymagania weterynaryjne, określone dla umieszczania na rynku zwierząt akwakultury i wprowadzania ich na obszar Wspólnoty z krajów trzecich (Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 14 października 2008 r. w sprawie szczegółowych wymagań weterynaryjnych dla prowadzenia działalności w zakresie sektora akwakultury – Dz.U. z 2008 r. Nr 190, poz. 1167). Lista zatwierdzonych podmiotów udostępniona jest do wglądu na stronie internetowej [www.wetgiw.gov.pl/index.php?action=art&a_id=3425].

Choroby podlegające ukierunkowanej kontroli podzielono na choroby:

- **Egzotyczne**, niewystępujące w akwakulturze Wspólnoty, dla których brak jest informacji o występowaniu jej czynników etiologicznych w wodach Wspólnoty. Są to choroby o istotnym znaczeniu gospodarczym, powodujące znaczne straty w obsadach, które mogą przenosić się na dzikie gatunki zwierząt wodnych (w tym chronionych). Wobec nich sporządzane są plany gotowości na mocy Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 21 listopada 2008 r. w sprawie wykazu chorób zakaźnych zwierząt, dla których sporządza się plany gotowości ich zwalczania (Dz.U. z 2008 r. Nr 218, poz. 1397).
- **Nieegzotyczne**, to choroby niewystępujące we wszystkich krajach członkowskich lub ich regionach, które są trudne do zwalczania i opanowania bez zachowania rygorystycznych środków zwalczania oraz ograniczeń w handlu. Wobec tych chorób w celu ich opanowania opracowuje się stałe programy zwalczania: Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 lutego 2009 r. w sprawie zwalczania chorób zakaźnych zwierząt akwakultury (Dz.U. z 2009 r. Nr

30, poz. 198); aktualnie w kraju trwa proces wdrożenia Programu zwalczania VHS i IHN, Wdrożenie założeń tych programów ma pozwolić na uwolnienie znacznego obszaru od tych chorób i uzyskania statusu „wolne od VHS i IHN”.

Zwalczanie chorób ryb polega na monitorowaniu i wykrywaniu, zgłaszaniu, zapobieganiu dalszemu szerzeniu, kontroli i likwidowaniu chorób zakaźnych zwierząt (czyszczenie i odkażanie oraz postępowanie przy ponownym umieszczeniu zwierząt). Hodowca jest zobowiązany do: niezwłocznego zawiadomienia organu Inspekcji albo najbliższego lekarza weterynarii, pozostawienia zwierząt w miejscu zdarzenia, wstrzymania obrotu i kontaktu z osobami postronnymi, udostępnienia organom inspekcji weterynaryjnej zwłok i udzielenia wszelkich informacji w przypadku podejrzenia wystąpienia choroby zakaźnej zwierząt (rozdz. 8, art. 42). Lekarz, po otrzymaniu takiego zgłoszenia powinien niezwłocznie przystąpić do czynności związanych z postępowaniem przeciwepizootycznym (spis, szacunek strat, dochodzenie epizootyczne, badanie kliniczne, pobranie prób do badań laboratoryjnych). Te czynności są niezbędne do dalszego kierunku postępowania, który prowadzi do maksymalnego przeciwdziałania rozprzestrzenianiu się tych chorób. Podstawą do zgłoszenia jest zwiększona śmiertelność, dodatnie wyniki z badań monitoringowych.

Każdy etap produkcji objęty jest nadzorem lekarsko-weterynaryjnym. Momentem wyjściowym w objęciu gospodarstwa nadzorem jest dostosowanie do wymagań weterynaryjnych. Szczegółowe wymagania weterynaryjne dla zwierząt i produktów akwakultury określone są w Rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 14 października 2008 r. w sprawie szczegółowych wymagań weterynaryjnych dla prowadzenia działalności w zakresie sektora akwakultury (Dz.U. z 2008 r. Nr 190, poz. 1167). W rozporządzeniu uwzględnia się wymagania zdrowotne, w odniesieniu do chorób egzotycznych, jak i nieegzotycznych. Rozporządzenie reguluje kwestie statusu epizootycznego gospodarstw i obszarów. Co obejmują „wymagania weterynaryjne”? Są to wymagania zdrowotne, higieniczne, sanitarne, organizacyjne, lokalizacyjne, techniczne i technologiczne. Wymagania mają określone parametry i wskaźniki dotyczące: zdrowia zwierząt, warunków pozyskiwania, miejsca pochodzenia, sposobu badania, sposobu prowadzenia dokumentacji na każdym etapie produkcji (w zależności od typu produkcji, hodowli, przetwórstwa). Regulowany jest także zakres i sposób sprawowania urzędowego nadzoru, sposobu znakowania, świadectw zdrowia, dokumentów identyfikacyjnych i środków transportu.

Dyrektywa 2006/88/WE wprowadziła podział stref lub enklaw na 5 (I-V) kategorii, w zależności od statusu epizootycznego tych stref lub enklaw w odniesieniu do poszczególnych nieegzotycznych chorób zakaźnych. Choroby zwierząt wodnych zwalczanych z mocy dyrektywy wymienione są w załączniku III, wraz z wykazem gatunków wrażliwych (podatnych). Rozporządzenie Komisji (WE) NR 1251/2008 z dnia 12 grudnia 2008 r., wdrażające dyrektywę Rady 2006/88/WE w zakresie warunków oraz wymagań certyfikacji w odniesieniu do wprowadzania do obrotu i przywożenia do Wspólnoty zwierząt akwakultury i produktów akwakultury oraz ustanawiające wykaz gatunków-wektorów, wprowadza nowe pojęcie „zwierząt

Tabela 1. Choroby ryb podlegające obowiązkowi zwalczania i rejestracji w krajach UE (Polsce) i OIE

Nazwa choroby	UE/ Pol- ska	OIE	Gatunki podatne
EGZOTYCZNE			
Zakaźna martwica układu krwiotwórczego ryb lososiowatych (<i>Epizootic haematopoietic necrosis</i>) EHN	tak	tak	Okoń (<i>Perca fluviatilis</i>), pstrąg tęczy (<i>Oncorhynchus mykiss</i>), <i>Macquaria australasica</i> , <i>Bidyanus bidyanus</i> , <i>Galaxias olidus</i> , sum (<i>Silurus glanis</i>), sumik (<i>Ictalurus melas</i>) i gambuzja (<i>Gambusia affinis</i>) oraz inne gatunki z rodziny piękniczkowatych (<i>Poeciliidae</i>)
Zakaźny zespół owrzodzenia (<i>Epizootic ulcerative syndrome</i>) EUS	tak	tak	Rodzaje: <i>Channa</i> , <i>Mastacembelus</i> , <i>Puntius</i> , <i>Trichogaster</i> (gurami), <i>Catla</i> , <i>Mugil</i> (cefal), <i>Labeo</i> (grubowarg)
NIEEGZOTYCZNE			
Zakaźna martwica układu krwiotwórczego ryb lososiowatych (<i>Infectious haematopoietic necrosis</i>) IHN	tak	tak	Ryby należące do rodziny <i>Salmonidae</i> , szczupak (<i>Esox lucius</i>)
Wirusowa posocznica krwotoczna (<i>Viral haemorrhagic septicaemia</i>) VHS	tak	tak	Ryby należące do rodziny <i>Salmonidae</i> lipień (<i>Thymallus thymallus</i>) głębiele (<i>Coregonus</i> spp.) szczupak (<i>Esox lucius</i>) turbot (<i>Scophthalmus maximus</i>) śledź i szprot (<i>Clupea</i> spp.) łosoś pacyficzny (<i>Oncorhynchus</i> spp.) dorsz atlantycki (<i>Gadus morhua</i>) dorsz pacyficzny (<i>G. macrocephalus</i>) plamiak (<i>G. aeglefinus</i>) i <i>Onos mustelus</i>
Wiosenna wiremia karpi (<i>Spring viraemia of carp</i>) SVC	tak	tak	Karp i karp koi (<i>Cyprinus carpio</i>) amur biały (<i>Ctenopharyngodon idellus</i>) tolpyga biała (<i>Hypophthalmichthys molitrix</i>) tolpyga pstra (<i>Aristichthys nobilis</i>) karaś (<i>Carassius carassius</i>) karaś złocisty (<i>Carassius auratus</i>) lin (<i>Tinca tinca</i>) oraz sum (<i>Silurus glanis</i>)
Zakaźna anemia lososi (<i>Infectious salmon anaemia</i>) ISA	tak	tak	Łosoś atlantycki (<i>Salmo salar</i>) pstrąg tęczy (<i>Oncorhynchus mykiss</i>) troć (<i>Salmo trutta</i>)
Zakażenie herpeswirusem koi (<i>Koi herpes virus</i>) KHV	tak	tak	Łosoś atlantycki (<i>Salmo salar</i>) pstrąg tęczy (<i>Oncorhynchus mykiss</i>) troć (<i>Salmo trutta</i>)

wektorowych”. Czekają nas kolejne zmiany mające na celu kolejny etap wdrażania przepisów. Po uporządkowaniu obecnego stanu i określeniu statusu epizootycznego poszczególnych gospodarstw, będzie jasne w jakich kierunkach możliwy będzie obrót zwierzętami. Wiadomo, że w obrocie mogą się znajdować zwierzęta zdrowe, bez objawów choroby, pochodzące z gospodarstw o określonym statusie zdrowotnym z aktualnym certyfikatem zdrowia. Warto będzie utrzymać status strefy lub enklawy „wolnej od chorób”, bo tylko z tej pozycji można będzie kooperować ze wszystkimi innymi gospodarstwami. Czekają nas długotrwały proces wdrażania stałych programów zwalczania, do 2014 roku zostanie opracowany program dla VHS i IHN.

Ochrona zwierząt przed chorobami zakaźnymi oraz stała aktualizacja przepisów prawa, to główne zadania organów administracyjnych do tego powołanych na szczeblu regionalnym oraz światowym. Swobodny obrót zwierzętami wodnymi jest możliwy z uwzględnieniem reguł bezpieczeństwa. Już na początku ubiegłego stulecia (w 1924 r.), powołano do życia w Paryżu Międzynarodowy Urząd ds. Epizootii (OIE – Office International of Epizooties). W ramach tej organizacji stale aktualizowane są informacje dotyczące aktualnej sytuacji zdrowotnej na świecie. OIE opracowuje standardy w zakresie metod diagnostyki, jak również postępowania w celu ochrony zdrowia, jak również zwalczania tych chorób [www.oie.int]. W tabeli 1 przedstawiono wykaz chorób ryb uznanych za ważne dla sytuacji epizootycznej i specyfiki akwakultury w krajach Unii Europejskiej, jak również ich status wobec listy OIE. W odniesieniu do sytuacji zdrowotnej dotyczącej ryb w skali całego globu bardzo istotne jest funkcjonowanie systemu wczesnego ostrzegania. Centralne Organy Administracji Weterynaryjnej w poszczególnych krajach zobowiązane są do przekazywania informacji dotyczących chorób z listy OIE: pierwszego i ponownego przypadku choroby, pierwszego pojawienia się nowej odmiany patogenu, danych o nagłym i niespodziewanym wzroście zachorowań lub śmiertelności, innych danych mogących wnieść nową wiedzę o tych chorobach. Dzięki sprawnemu systemowi ostrzegania wiadomo jakich zagrożeń można się spodziewać obecnie, a także w przyszłości. Aktualne przepisy są stale, w miarę potrzeb doskonalone, aby wzmocnić bezpieczeństwo i chronić zwierzęta przed zagrożeniami, które mogą ograniczać rozwój tego sektora gospodarczego.

Aktualne akty prawne dotyczące zwierząt akwakultury:

- Dyrektywa Rady 2006/88/WE z dnia 24 października 2006 r. *w sprawie wymogów w zakresie zdrowia zwierząt akwakultury i produktów akwakultury oraz zapobiegania niektórym chorobom zwierząt wodnych i zwalczania tych chorób* (Dz.Urz. UE L 328 z 24.11.2006, str. 14, z późn. zm.),
- Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. *o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt* (Dz.U. tj. 2008, Nr 313, poz. 1342, z późn. zm.),
- Ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. *o Inspekcji Weterynaryjnej* (Dz.U. z 2007 r. Nr 121, poz. 842, z późn. zm.),
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 26 sierpnia 2005 r. *w sprawie sposobu i warunków wprowadzania czasowych zakazów opuszczania ogniska choroby zakaźnej zwierząt oraz czasowych ograniczeń w ruchu osobowym lub pojazdów* (Dz.U. 2005 r. Nr 169, poz. 1423),

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 25 listopada 2005 r. w sprawie zakresu, sposobu i terminów przekazywania informacji o występowaniu chorób zakaźnych zwierząt podlegających obowiązkowi zwalczania i rejestracji oraz o wynikach monitorowania chorób odzwierzęcych i odzwierzęcych czynników chorobotwórczych, a także związanej z nimi oporności na środki przeciwdrobnoustrojowe (Dz.U. 2005 r. Nr 242, poz. 2045),
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 17 grudnia 2004 r. w sprawie określenia jednostek chorobowych, sposobu prowadzenia kontroli oraz zakresu badań kontrolnych zakażeń zwierząt (Dz.U. 2004 r. Nr 282, poz. 2813, z późn. zm.),
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 7 kwietnia 2006 r. w sprawie współdziałania między organami Państwowej Inspekcji Sanitarnej, Inspekcji Weterynaryjnej oraz Inspekcji Ochrony Środowiska w zakresie zwalczania chorób zakaźnych (Dz.U. z 2006 r. Nr 73, poz. 516),
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 13 czerwca 2008 r. w sprawie krajowych laboratoriów referencyjnych właściwych dla poszczególnych rodzajów i kierunków badań (Dz.U. z 2008 r. Nr 118, poz. 757),
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 31 grudnia 2008 r. w sprawie rejestru podmiotów prowadzących działalność nadzorowaną (Dz.U. z 2009 r. Nr 14, poz. 81),
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 14 października 2008 r. w sprawie szczegółowych wymagań weterynaryjnych dla prowadzenia działalności w zakresie sektora akwakultury (Dz.U. z 2008 r. Nr 190, poz. 1167),
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 16 października 2008 r. w sprawie sposobu ustalania weterynaryjnego numeru identyfikacyjnego (Dz.U. z 2008 r. Nr 193, poz. 1193),
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 21 listopada 2008 r. w sprawie wykazu chorób zakaźnych zwierząt, dla których sporządza się plany gotowości ich zwalczania (Dz.U. z 2008 r. Nr 218, poz. 1397),
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 22 stycznia 2009 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wykazu chorób zakaźnych zwierząt podlegających notyfikacji w Unii Europejskiej oraz zakresu, sposobu i terminów przekazywania informacji o tych chorobach (Dz.U. z dnia 12 lutego 2009, nr. 23 poz. 139),
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 lutego 2009 r. w sprawie zwalczania chorób zakaźnych zwierząt akwakultury (Dz.U. z 2009 r. Nr 30, poz. 198).